

Левківський Юрій Анатолійович,
аспірант кафедри цивільно-правових
дисциплін
Національної академії внутрішніх справ

РОЛЬ ЕКСПЕРТА З ПИТАНЬ ПРАВА В СУЧАСНИХ МЕХАНІЗМАХ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

З прийняттям Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 р. № 2147-VIII, склад інших учасників судового процесу, у ЦПК України, ГПК України та КАС України, доповнено експертом з питань права [6].

Зазначені процесуальні кодекси визначають, що як експерт з питань права може залучатися особа, яка має науковий ступінь та є визнаним фахівцем у галузі права. При цьому, рішення про допуск до участі в справі експерта з питань права та долучення його висновку до матеріалів справи ухвалюється судом.

Експерт з питань права готує висновок експерта у галузі права, який відповідно до ст. 114 ЦПК України, ст. 112 КАС України, ст. 108 ГПК України може бути щодо: 1) застосування аналогії закону чи аналогії права; 2) змісту норм іноземного права згідно з їх офіційним або загальноприйнятим тлумаченням, практикою застосування і доктриною у відповідній іноземній державі [1; 2; 7].

При цьому, висновок експерта у галузі права не може містити оцінки доказів, вказівок про достовірність чи недостовірність того чи іншого доказу, про переваги одних доказів над іншими, про те, яке рішення має бути прийнято за результатами розгляду справи.

Висновок експерта у галузі права не є доказом, має допоміжний (консультативний) характер і не є обов'язковим для суду.

Суд може посилатися в рішенні на висновок експерта у галузі права як на джерело відомостей, які в ньому містяться, та має зробити самостійні висновки щодо відповідних питань [7].

Так, для прикладу Верховний Суд у складі суддів об'єднаної палати Касаційного господарського суду, розглянувши в порядку письмового провадження касаційну скаргу Антимонопольного комітету України на ухвалу, Київського апеляційного господарського суду від 26.04.2018, за позовом публічного акціонерного товариства «Нафтопереробний комплекс – Галичина» до Антимонопольного комітету України, справа № 910/9971/17, задовільнив касаційну скаргу з огляду на наступне.

Касаційний господарський суд погоджується з доводами, викладеними у касаційній скарзі, та вважає за необхідне зазначити, що: суд апеляційної інстанції, розглянувши клопотання Товариства про призначення судової наукової експертизи, постановив задовольнити клопотання Товариства про призначення експертизи у галузі права; Товариство не подавало клопотань про призначення

наукової та/або будь-якої іншої судової експертизи у суді першої інстанції; висновок експерта у галузі права, який не є доказом у справі та не є обов'язковим для суду, може бути подано до суду виключно учасником справи; ГПК України суду не надано право призначати експертизу у галузі права про застосування аналогії закону чи аналогії права, оскільки саме учасники справи мають право подати до суду висновок експерта у галузі права.

У даному разі мало місце явне і відверте порушення судом апеляційної інстанції норм процесуального права, а саме щодо призначення судової експертизи з питань, які в принципі не можуть ставитися судом на вирішення судової експертизи у розумінні наведених приписів статті 99 ГПК України та статті 1 Закону України "Про судову експертизу". У зв'язку з викладеним оскаржувану ухвалу не можна визнати такою, що винесена з дотриманням норм процесуального права.

Відповідно до пункту 2 частини першої статті 228 ГПК України суд може за заявою учасника справи, а також з власної ініціативи зупинити провадження у справі, зокрема, у випадках призначення судом експертизи.

Провадження по справі зупиняється у випадках, встановлених пунктом 2 частини першої статті 228 цього Кодексу - на час проведення експертизи (пункт 6 частини першої статті 229 ГПК України).

Таким чином, призначення судової експертизи у галузі права призвело до прийняття судом неправильного рішення (ухвали) про зупинення провадження у справі.

Суд касаційної інстанції наголошує на тому, що недотримання порядку призначення та проведення судової експертизи у цій справі мало наслідком невинуватене затягування судового процесу.

Пунктом 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод визначено, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення [3].

Порушення права на розгляд справи упродовж розумного строку було неодноразово предметом розгляду Європейського суду з прав людини у справах проти України.

У зв'язку з цим, варто наголосити на важливості дотримання процесуальних норм при залученні експерта з питань права, зокрема у межах судових розглядів. Невиконання цих норм не лише порушує права учасників судового процесу, але й суперечить принципам верховенства права та справедливості, гарантованим Конституцією України та міжнародними зобов'язаннями держави [5].

Таким чином, експерт з питань права є важливим іншим учасником судового процесу, функція якого полягає у наданні кваліфікованих висновків щодо застосування аналогії закону, аналогії права чи тлумачення норм іноземного законодавства. Однак його роль є консультативною, а висновки не можуть містити

оціночних суджень стосовно доказів або остаточних рекомендацій щодо рішення суду.

Призначення судом експертизи у галузі права всупереч законодавству, як показано у наведеній судовій справі, може призводити до процесуальних порушень, затягування судового розгляду та навіть до прийняття неправомірних судових рішень. Такі дії несумісні із стандартами, встановленими Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, зокрема щодо розгляду справи упродовж розумного строку.

З огляду на це, необхідно чітко дотримуватися приписів процесуального законодавства, які визначають межі використання висновків експертів у галузі права. Суд повинен враховувати, що висновок експерта має допоміжний характер і не звільняє суддів від обов'язку робити самостійні висновки у справі.

На практиці це вимагає підвищення кваліфікації суддів та інших учасників судового процесу щодо залучення експертів з питань права, їхньої ролі у судовому провадженні та правових наслідків неправильного використання висновків експертів. Також вважаємо, що на сьогодні статті процесуальних кодексів потребують уточнення щодо обмежень і можливостей використання експертних висновків у галузі права.

Дотримання цих рекомендацій сприятиме забезпеченню справедливого судочинства, збереженню балансу між правами сторін та ефективності судового захисту прав людини в Україні відповідно до європейських стандартів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>.
2. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4.XI.1950 р., ратифікованої Законом України № 475/97-ВР від 17.07.1997 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
4. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
5. Постанова об'єднаної палати Касаційного господарського суду Верховного Суду від 26.10.2018 р., справа № 910/9971/17. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77593547>.
6. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 № 2147-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#n2972>.
7. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#n2972>.